

A PANGE LINGUA HIMNUSZ ÉS LENAU ÉJI MENETÉNEK LISZTI ÉRTELMEZÉSE

A leghíresebb magyar zeneművészt, Liszt Ferencet egész életében mély vallásosság jellemezte.¹ Liszt Ferenc mindkét szülője vallásos volt, az iskolai hittanórákon szerzett tudást szülei példája tette élővé a számára. Személyisége érésével hite is egyre érettebbé vált. Wohl Janka, aki idős korában közről ismerte, így emlékezett vissza rá:

A német filozófia nem tartogatott titkokat Liszt számára; sosem értettem, hogyan lehetett ugyanaz az agy olyan bizalmas viszonyban az összes nagy ateistával, hogyan élvezhette érveléseiket, mintha ítélőbíró és *gourmet* lett volna ilyen dolgokban, és ugyanakkor hogyan rendelkezhetett olyan élő és *naiv* hittel, mint egy írástudatlan paraszt. Isten gondolata gyermekkorától meggyökerezett értelmében. A lelke olyan volt, mint egy gyémánt, amelyet a kételkedés rozsdája sose tudott kikezdeni.²

Liszt Ferenc magyar származását és katolikus hitét azonosságának két összetartozó alappilléreként tartotta számon, és hitének még nemzeti érzéseinél is nagyobb fontosságot tulajdonított. Mivel a hit élete szerves részét képezte, sok vallásos irodalmat olvasott, és benyomásait zeneművekben juttatta kifejezésre. Egyik legjelentősebb zongorasorozatát Alphonse de Lamartine *Költői és vallásos harmóniák* című verseskötete ihlette, a sorozat tíz darabjából hét vallásos tárgyú.³

Liszt már huszonhárom évesen elkezdett kísérletezni egyházi dallamok idézésével egyébként újító szellemű, új kifejezési módokat kereső zenéjében. 1848-ban letelepedett Weimarban, és különleges szolgálatban álló udvari karmesterként megismerkedett a zenekarral. Az volt a célja, hogy a Beethoven halála után holtpontra jutott német szimfonizmusban új fejezetet nyisson. Liszt két szimfóniát és tizenhárom szimfonikus költeményt komponált, és valóban új távlatot nyitott a zenekari komponálás számára. Műveinek ihletői a legtöbbször korának romantikus írásai voltak, de néha képzőművészeti művek hatására is született új kompozíció. Liszt Ferenc szívesen megismertette közönségét a zenéjét ihlető művekkel, amelyek egyben a zene mondanivalóját világították meg. Ő lett a programzene egyik legfontosabb úttörője, aki írásban is kifejtette felfogását a zene képességéről, hogy konkrét jelentést hordozzon.⁴

1 WALKER 1983. 85–86, 123–124, 138–139, 152, 156.

2 WOHL 1887. 85.

3 Liszt sorozata is a *Költői és vallásos harmóniák* – *Harmonies poétiques et religieuses* – címet viseli. A zongoradarabok címe az őket ihlető versre utal: *Könyörgés; Ave Maria; Isten áldása a magányban; Emlékezés a holtakra; Pater noster; Az ébredő gyermek himnusza; Miserere, Palestrina nyomán.*

4 RAMANN 1882. 1–102. „Berlioz und seine *Harold-Symphonie*”.

1857-ben Liszt már csaknem tíz éve volt karmester a weimari hercegi udvarnál. Ekkorra szimfonikus költeményeinek nagyobb részével már elkészült; 1856-ban az első hat szimfonikus költemény már nyomtatásban is megjelent, a továbbiakat pedig a kiadásra készülve javította vagy dolgozta át. Szimfonikus „küldetésének” a végéhez közeledve, érdeklődése az egyházzene felé fordult. 1856. augusztus 31-én nagy sikerrel mutatták be *Esztergomi miséjét* az esztergomi székesegyház ünnepélyes felszentelése alkalmával. Ezen Ferenc József császár is jelen volt, továbbá számos külföldi vendég és külföldi tudósító, akik az egész kontinensre elvitték az egyházzeneben is első sikereit arató Liszt Ferenc hírért.

***

Úgy tűnik, az 1857-es évben került Liszt látóterébe Nikolaus Lenau *Faust, ein Gedicht* című elbeszélő költeménye. Liszt ebben az évben vezényelte először a weimari színházban Goethe *Faustja* nyomán készült *Faust-szimfóniáját*, és bizonyára ez keltette fel érdeklődését „honfitársának”, Nikolaus Lenaunak a Goethe megfogalmazásától jelentősen eltérő Faust-költeménye iránt.

Nem csodálkozhatunk azon, hogy Liszt Ferenc érdeklődött Lenau személye és költészete iránt. Lenau sok mindenben hasonlított Liszthez: Magyarországon született németajkú értelmiségi családban, külföldön élt, de mindig büszke volt magyar hazájára. Lenau költészetében többször felbukkannak magyarországi tájak és emberek. Egyik kedvenc hőse a cigányprímás Miska, de verseiben romantikus képet festett a tiszaparti parasztokról, a bakonyi betyárokról, és a toborzókon katonának beálló legényekről is.⁵

Faust, a lelkét az ördögnek eladó tudós története Lenaut is megérintette. *Faust, ein Gedicht* című elbeszélő költeménye 1836-ban jelent meg a stuttgarti Cotta kiadó gondozásában. Néhány év múlva a költő átdolgozta és kibővítette ezt a versciklust, az 1840-es kiadás már a bővített változatot tartalmazza. A következő években egymás után jelentek meg az újabb kiadások: 1848-ban, 1852-ben, majd 1855-ben, összkiadás keretében. Liszt bármely kiadáshoz hozzájuthatott Weimarban.

A huszonnégy önálló versre tagolt költeményből Liszt két verset választott ki: a hatodikat és a tizenegyediket. Új zenekari művének a *Két epizód Lenau Faustjából* címet adta. Bár a zenekari partitúra csak 1866-ban jelent meg nyomtatásban, biztosan tudjuk, hogy 1857. december elején mindkét darab egy első megfogalmazásban már készen állt. Liszt Ferenc ugyanis ezt írta Julius Schuberth zeneműkiadónak:

[...] A Mefisztó-keringő partitúrája és négykezes zongoraátírata Bécsben, Haslingernél található. Haslinger szerette volna a jól sikerült darabot Strauß-szal előadatni, és ebből a célból küldtem el neki –, azért is nagyon szívesen, mert Strauß mindig barátságos volt velem. Ha az Ön részéről ez nem csupán udvariaskodás, hanem a darabot tényleg át szeretné venni a kiadója számára, írjon néhány sort Haslingernek, és ő azonnal elküldi Önnek a partitúrát. De aztán arra kérem, ne

---

5 Nikolaus Lenau (1802–1850) legismertebb magyar tárgyú versei: *Die Werbung* (Toborzás), *Die Haideschénke* (Pusztai csárda), *Die Bauern am Tiszastrande* (Paraszatok a Tisza partján), *Mischka an der Theiss* (Miska a Tiszánál), *Mischka an der Marosch* (Miska a Marosnál), *Die drei Zigeuner* (A három cigány), *Der Räuber in Bakony* (A bakonyi betyár), etc. A *Schilflieder* (Nádi dalok) versciklust a Hanság vadregényes lápvidéke ihlette.

fektesse el az archívumában, hanem a húsvéti vásárig a Lenau Faustjából vett mindkét epizód jelenjen meg, mégpedig – A „Az éji menet” – B „Tánc a falusi kocsmában” címmel.

Amint Önnek Lipcsében röviden említettem, a két epizódot nem tudom elválasztani egymástól, különböző okokból, amelyek egy kiadó számára jelentéktelennek, vagy akár helytelennek tűnhetnek, de amelyek számomra mérvadóak.

NB. A Mefisztó-keringőből két teljesen szabad zongoraátíratot készítettem (két kézre és négy kézre), amelyeket alkalomadtán (ha a dicséret-bürokrácia, amely arra a feladatra vállalkozott, hogy mindent, amit írok, az összes létező és nem létező lapban darabokra szedjen, nem lép fel eredményesen ellene) hangversenyeken nagy sikerrel lehet játszani és megfelelően érvényre juttatni. [...]⁶

Liszt tehát két epizódot zenésített meg Lenau Faustjából, mégpedig a 6. és 11. verset, amelyek címe: *Der Tanz* (A tánc) és *Der nächtliche Zug* (Az éji menet). Tanulmányunk a továbbiakban a tizenegyedik vers alapján készült zeneművet vizsgálja. Lenau versének magyar fordítását a tanulmány függelékében közöltük teljes terjedelmében.⁷ A körmenet leírása a vers kis részét foglalja el, hiszen a vers tárgya Faust vívódása, az a mód, ahogyan Fausta a körmenet érkezése és elhaladása hatást gyakorol.

A körmenetet ábrázoló zene témájául Liszt egy gregorián dallamot választott: a *Pange lingua* himnusz dallamát. Miért választotta Liszt a körmenet megjelenítésére pont ezt a himnuszt? Ahhoz, hogy erre a kérdésre válaszoljunk, érdemes először felidézni a himnusz történetét.

***

Radegunde hercegnő Krisztus után 520 körül született Berthar türingiai király lányaként.⁸ Korán árvaságra jutott, mivel a király öccse, Hermanfried, meggyilkolta testvérét, hogy maga ülhesen a trónjára. 531-ben I. Clothar frank király elfoglalta Türingiát, a királyi család legtöbb tagját megölette, és hadizsákmányként Radegundét és öccsét magával vitte Athies-i udvarába. A pogány hercegnő gondos nevelést kapott, megtanult latinul írni-olvasni, és megkeresztelkedett. Bevezetést nyert a tudományokba, olvasta a szentek életét és az egyházatyák írásait.⁹ Megözvegyülve, 540 körül a király feleségül vette a ragyogó szépségű Radegundét, megszilárdítva ezzel uralmát Türingia fölött. Radegunde királynőként is úgy élt, mint egy szerzetesnő: ideje java részét jótékonykodással, szegények segítésével, betegek ápolásával töltötte. 550 körül Clothar megölette Radegunde öccsét. Radegunde ekkor elhagyta az udvart és Noyonba ment, ahol diakonisszává szentelte Medard püspök. Saix-i birtokán szegényházat alapított, és néhány társával visszavonult életet élve szolgálták a szegényeket és betegeket. Mivel férje személyes és politikai okokból egyaránt vissza akarta vinni udvarába, Radegunde Poitiers-ba menekült. Férje végül lemondott róla. 1552-ben Poitiers-

6 Eredeti levél az Istituto Liszt, Bologna tulajdonában, jelzete: Bil. L-12a. A levél keltezés: „Weymar, 8 Dezember 57”.

7 KOZMA 1931. 68–70.

8 JOHNSTON 2000. 1054.

9 BITSCHNAU 1881. 807–809.

ban Radegunde kolostort építtetett a Szűzanya tiszteletére, és Arles-i Caesareustól regulát kért kolostora számára. Ez volt az első frank női kolostor.

Tizenöt évvel később, 567-ben, a királynő megszerezte a Szent Kereszt ereklények egy darabját Konstantinápolyból, és a kolostor titulását Szent Keresztre változtatta. Ugyanekkor szolgálatába fogadta Venantius Honorius Clementianus Fortunatust.

Fortunatus Duplavisban született Treviso mellett, és szülővárosában alapos kiképzést nyert klasszikus latin nyelvből és irodalomból.¹⁰ Tanulmányait Ravennában folytatta, ahol az ókori szerzők mellett a nagy keresztény írók műveit tanulmányozta, és megalapozta retorikai tudását. Valószínűleg itt tette meg első lépéseit a költészet terén. Látása súlyosan megromlott, és a kétségbeesett fiatalember Tours-i Szent Mártonhoz imádkozott, és fogadalmat tett, hogy ha meggyógyul, elzarándokol a sírjához hálát adni. Fortunatus látása megjavult, így tehát elindult Tours-ba. 565 őszén hagyta el Ravennát, és Karintión át Augsburgba ment. Hosszabb metzi tartózkodás után Trierbe, Kölnbe, majd Mainzba utazott. Rövid párizsi tartózkodás után 567 tavaszán ért Toursba, ahol eleget tett fogadalmának, és imádkozott Szent Márton sírjánál. Innen Poitiers-ba ment, hogy ott Szent Hilarius püspök sírját is meglátogassa. Lehetséges, hogy már ekkor találkozott Radegundával, és Agnessel, a kolostor apátnőjével. Még tett egy körutat Gallia déli részén, majd 567–568 telén ért vissza Poitiers-ba, ahol otthonra lelt a Szent Kereszt kolostorban.

Fortunatus kezdetben valószínűleg valamilyen ügyintézői pozíciót töltött be a kolostorban. Később pappá szentelték, majd Radgunde halála után Poitiers püspöke lett. Fortunatus kötetnyi verset írt Radegunde számára, életének számos részletét Fortunatus verseiből ismerjük. De ezeknél sokkal fontosabbak a himnuszok, amelyeket a kolostor használatára írt. A hét himnusból, amelyet Fortunatusnak tulajdonítanak, három a szent kereszt tiszteletére készült. Ezek: *Pange lingua gloriosi proelium certaminis*, *Vexilla regis prodeunt* és *Crux benedicta nitet*. További himnuszai: *Quem terra, pontus, aethera, Salve festa dies*, *Agnoscit omne saeculum*, és *Tibi laus perennis author*.

A Krisztus után 567–68 táján keletkezett első és eredeti *Pange lingua* himnusz tehát a Szent Keresztről szól. A nagypénteki szertartásban ezt a himnuszt szokás énekelni a szent kereszt előtti hódolat alatt. A tíz szakaszos himnusból idővel a *Crux fidelis* kezdetű nyolcadik szakaszt refrénként kiemelték, így ezt a himnuszt *Crux fidelis* himnuszként is szokás számon tartani.

A keresztény istentisztelet csúcspontja az Eucharisztia megünneplése.¹¹ A nyugati és keleti szertartású szentmisékben minden alkalommal elhangzanak Krisztus szavai, amelyekkel egykor a kenyeret és bort testévé és vérévé változtatta, és a hívek áldozáshoz járulnak. A különböző protestáns egyházak gyakorlata nem egyöntetű, van, ahol hetente járulnak úrvacsorához, és van, ahol csak bizonyos alkalmakkor.

1264-ben saját ünnepet is alapítottak az Eucharisztia tiszteletére; ennek neve latinul *Solemnitas sanctissimi corporis et sanguinis Christi* – Krisztus szentséges testének és vérének ünnepe –, magyarul *Úrnapja*. Az ünnep liturgiájának kidolgozásával a nagy teológust, Aquinói Szent Tamást bízták meg.

10 PUCCI 2010. XIX–XXVI.

11 RAHNER-VORGRIMLER 1980. 194–199. Eucharisztia.

Egy nagy ünnephez általában három himnusz tartozik: a matutinum (hajnali imaóra), a laudes (reggeli imaóra), és a vesperás (esti imaóra) himnusza. Ez utóbbi kétszer hangzik el: az ünnep előesti imaórájában és az ünnepnap estjén. Ez a legfontosabb a három közül, mert ez vezeti be az ünnepet; éppen ezért ez a himnusz általában hosszabb a szokásos 3-5 szakasznál, és tartalmazza az ünnep teológiai magyarázatát. Szent Tamás Venantius Fortunatus *Pange lingua gloriosi praelium certaminis* kezdetű kereszt-himnuszát választotta mintának, és annak dallamára alkotta meg az új ünnep főhimnuszát, amely a *Pange lingua gloriosi corporis mysterium* mondattal kezdődik.

Az úrnapi ünnepi miséhez már a tizenharmadik században társult a körmenet szokása, amelyet a történelmi Magyarország egész területén máig ápolnak.¹² A körmenet elején körmeneti kereszt halad, a keresztet fehérbe öltözött kislányok követik, kosárákból virágszirmot szórva a körmenet elé.¹³ Utánuk jönnek a gyermek ministránsok, majd a felnőtt asszisztencia, és a főcelebráns. A főcelebráns aranyozott baldachin alatt halad, az Oltáriszentséget díszes monstranciában hordozza. A baldachint általában az egyháztanács négy vagy hat tagja viszi, sok helyen gyertyavivők is haladnak a baldachin mellett.

A települések négy pontján „stációt” állítanak fel. Ez többnyire egy oltárhoz hasonló építményből áll, amely köré lombsátrat emelnek, és amelyet gazdagon díszítenek friss virággal és szentképekkel. A körmenet az egyes stációkhoz érkezve megáll. A főcelebráns a monstranciát az „oltárra” helyezi, ünnepélyesen elénekli vagy felolvassa a megfelelő evangéliumi részt, majd szentségi áldást ad. A négy stációt úgy kell elhelyezni, hogy a főcelebráns a körmenet során mind a négy égtáj irányában osszon áldást, ezzel nemcsak az egész települést, de az egész világot is belefoglalva áldásába.

A körmenet énekelve halad. Induláskor régen a *Pange lingua gloriosi corporis mysterium* himnuszt volt szokás énekelni, majd a további két himnuszt (*Sacris solemniis* és *Verbum supernum prodiens*), és végül a *Lauda Sion Salvatorem* szekvenciát. Ma ezekből a *Pange lingua* és a *Lauda Sion* szokott elhangzani, ezek magyar szöveggel is szerepelnek az egyházi énektárakban, és a hívek a magyar szöveget is ismerik.

Úrnapja ünnepének megalapítása az Oltáriszentség kultuszának sokrétű kibontakozását indította el.¹⁴ Kialakult a szentségimádás ájtatossága, amelynek közösségi formájához tartozik a szentség ünnepélyes kihelyezése, a szentségi áldás, és az ünnepélyes visszatétel. A visszatételhez is a *Pange lingua* himnuszt szokás énekelni, a rövidség kedvéért az ötödik, *Tantum ergo* kezdetű szakaszt az áldás előtt, és a *Genitori genitoque* kezdetű, hatodik szakaszt az áldás után.

A 17. században három ünnepi körmenet volt szokásban: a gyertyaszentelő, a virágvasárnap, és az úrnapi körmenet. Ez utóbbinak mintájára vált szokássá a feltámadási körmenet, amelyen az úrnapihoz hasonlóan baldachin alatt viszik körbe az Oltáriszentséget.

***

12 DOBSZAY 2002. 2.

13 Több magyarországi településen, különösen sváb falvakban, a virágszirom hintése helyett virágoszónnyal díszítik a körmenet útvonalt, vagy annak fontosabb részét.

14 SZÁNTÓ 1983. 468–469.

Lenau körmenetének leírása kicsit zavaros: a kereszt, a szerzetesek, az apácák részvétele keresztény körmenetre utal, bár furcsa módon Szent Iván éjszakáját, azaz a nyári napfordulót készülnek megünnepelni, ami inkább pogány szokásra utal. Lenau, aki nem volt vallásos, kétségkívül gyermekkori emlékeiből merített a körmenet leírásakor. Leírása inkább szimbolikus, mint részletes: a gyermekek a gyermeki ártatlanságot, a fiatal szerzetesnők a szerelemről való lemondást, az idős szerzetesek az aszkétikus, megszentelt életet jelképezik. Ha úgy tetszik, Lenau körmenetében felvonulnak mindkét nem és mindhárom életkor képviselői.

Lisztnek mégis könnyű volt ebből a leírásból egy szentségi körmenetre asszociálni: a virágot vivő gyermekek az úrnapi körmenet élén szoktak haladni, szerzetesek és apácák sose hiányoznak egy körmenetből. A körmenet élén mindig kereszt halad, a szentséget néha gyertyavivők kísérik. De vonatkozhat mindez a húsvéti körmenetre is, amely ugyancsak éjszaka vonul, és itt a hívek, ha nem is fáklyát, de égő gyertyát tartanak a kezükben.

Liszt Ferenc a *Pange lingua gloriosi corporis mysterium* himnusz dallamát használta a körmenet megjelenítésére. Amint feljebb láttuk, ez Úrnapja fő himnusza, amely már az ünnep előestéjén elhangzik az esti zsolozsmában. Az úrnapi nagymise után ezzel a himnusszal indul el a körmenet, és ugyancsak ennek a himnusznak utolsó két szakaszával szokás a szentségimádást lezárni. Ez egyike a legismertebb latin himnuszoknak, amelyet talán még a kevésbé buzgó hívek is ismertek Liszt idejében.

A hagyomány úgy tartja, hogy a dallam magától Fortunatustól származik, aki együtt költötte a szöveget és dallamot. A középkor folyamán több mint tíz dallam társult a két *Pange lingua* kezdetű himnuszhoz, de végső soron két dallam van, amely a források döntő többségében szerepel, egy dór dallam és egy fríg dallam.¹⁵ Ezek dallamrajza nagyon hasonlít, és feltételezhető, hogy a dór dallam, amely egyszerűbb, az elegánsabb, nemesebb fríg dallam lejjebb transzponált, és egyben rontott változata. A középkor folyamán és később is a két dallam egymás mellett élt, gyakran egyazon liturgikus könyvben mindkettő szerepelt.¹⁶ Liszt Ferenc bizonyára gyermekkora óta ismerte mindkét dallamot, de mivel ragaszkodott a zenei hitelességhez, a fríg dallamot emelte ki Johann Georg Mettenleiter *Enchiridion chorale* című kézikönyvéből, amely Regensburgban jelent meg 1853-ban, és igen korszerű kiadványnak számított.

A zenei tétel az egész 11. verset bemutatja. A darab elején nyomasztó, kromatikus zenét hallunk, amely Faust tépelődését fejezi ki. Ezután megjelenik a körmenet, amelynek közeledtét és elvonulását a *Pange lingua* himnusz dallamára épülő zene jellemzi, majd a tétel a megrendült Faust érzelmeit ábrázolva ér véget.

A 198. ütem felirata a kottában: *CHORAL. Pange lingua gloriosi corporis mysterium. Lento religioso*. A korál dallamának első két sorát először egyetlen angolkürt szólaltatja meg „dolce” (halkan, édesen) hangszínből. Angolkürtnek az oboa hangszínéhez hasonló hangzását pasztorális zenében szokás használni: a hangszín a cselekmény idillikus voltát sugallja. A két elhangzott sor magasabb fekvésben, három szólamon szól meg újra, három fuvola előadásában. Az angolkürt ezután a har-

15 MOBERG 1960. 46–47.

16 A *Hozsanna* énekeskönyv például a 317. szám alatt a fríg dallamra adja a *Pange lingua* himnusz teljes szövegét, míg a 318. szám alatt a szentségi áldásra használt *Tantum ergo* szöveg részt a dór dallammal közli.

madik-negyedik sorokat intonálja, amelyek immár négyszólamú letétben szólnak meg újra magasabb fekvésben, a három fuvola és egy klarinét előadásában. Néhány ütemnyi közjáték után a teljes zenekaron halljuk a himnusz: az első két sorát a fafúvósok és vonósok játsszák, a harmadik-negyedik sorokat pedig a rézfúvósok és a mélyebb vonós hangszerek szólaltatják meg.

Miután háromszor hallottuk a himnusz első szakaszának két harmadát, Liszt zenéje mozgalmassá válik: kiemelt dallamrészek követik egymást, a hangnem folyamatosan változik, az idézett dallamrészek is. A zene egyre sűrűbbé és erőteljesebbé válik, míg a 301. ütemben a legnagyobb hangerővel szólal meg a himnusz a zenekar összes hangszerén. Arra számítanánk, hogy most talán elhangzik az egész hatsoros dallam, de csak két sort hallunk; amikor ezek ismétlésébe kezd, Liszt hirtelen megváltoztatja a zene irányát, és egy hosszú, félhangonként változó, ereszkedő harmóniai menettel fokozatosan lecsengeti a himnusz hangjait, és ezzel zeneileg megrajzolja a körmenet fokozatos eltávolodását.

***

Liszt programzenéje kapcsán gyakran elhangzik a megállapítás, hogy Liszt zenei programjaiban és műveiben mindig van önéletrajzi utalás. Liszt és Faust között nehéz valódi párhuzamot találni: Faust megtagadta a hitét, helytelen cselekedetek sorát követte el, és végül egész élete kudarcha fulladt. Liszt ehhez képest élete folyamán egyre közelebb próbált kerülni Istenhez, konfráterként belépett a ferences rendbe (1857), majd felvette az alsóbb papi rendeket (1865). Mégis volt egy találkozási pont Faust és Liszt között, amiért Liszt kedvet érzett ahhoz, hogy ezt a verset megzenésítse: Faustot a körmenettel való találkozás önmagába tekintésre, számadásra, bűnbánatra készítette. Lisztet valószínűleg ez a pszichológiai momentum ragadta meg.

Liszt gyakorló katolikus volt, életéhez hozzátartozott a lelkiismeretvizsgálat és a bűnbánat. Az ő életében nem voltak olyan súlyos történések, mint Faustéban, de elhibázott lépések és helyrehozhatatlan károk az ő életében is bőven akadtak.

Lisztet egy fél életen át nyomasztotta a bűntudat, hogy fiatalembert nem a papi hivatást választotta. Ez nem rajta múlt, a körülmények kényszerítették arra, hogy a zongoraművészi hivatást válassza, Liszt mégsem tudott igazán megnyugodni addig, amíg ötvennégy évesen be nem lépett a katolikus papság soraiba.

Lisztet első komoly kapcsolata egy férjes asszonyhoz fűzte, aki Liszt döntését felülbírálván elhagyta férjét és kislányát, hogy Lisztet kövesse.¹⁷ Ebből a szerelemből született Liszt három gyermeke. Liszt következő kedvese is férjes asszony volt, igaz, olyan, akitől protestáns férje elvált, hogy újrահázasodjon. Carolyne hercegné és Liszt bizonyos naivitással reménykedtek abban, hogy a hercegné házasságát rövid időn belül érvénytelenítik.¹⁸ Az évek csak teltek az egyes beadványok benyújtása és visszautasítása között; törvénytelen kapcsolatába Liszt nem vehette magához másik törvénytelen kapcsolatból származó három gyermekét, ami igen-csak megkeserítette a gyermekek életét. Az egykor sikeres és híres, a nők által bálványozott Liszt soha nem tudott megszabadulni a fiatal korában róla formált

¹⁷ WALKER 1986. 207–246.

¹⁸ 1989. 503–523.

tisztességtelen nőfaló képétől. Rendezetlen családi állapota okot adott a pletykára és gyanakvásra, és még a szentségekhez való járulásban is akadályozta.

Lisztet a bűnbánat és a számadás az Oltáriszentség jelenlétéhez vezette – számára a csendes templomban a tabernákulum előtt volt a magába szállás helye –, ezért volt könnyű belelátnia a körmenetbe is a Lenau által nem említett Oltáriszentséget.

Lenau Faustjából Liszt két verset dolgozott fel. A másik vers címe *A tánc*, amelyet Liszt *Tánc a falusi kocsmában*, illetve *Mefisztó-keringő* címmel dolgozott fel.¹⁹ Ez a vers azt írja le, ahogyan Mefisztó elveszi az egyik muzsikus hegedűjét, és olyan zenét húz, amelyetől lángra lobbannak a szenvedélyek, és Faust elcsábíthatja a menyasszonyt. Azt gondolhatjuk, hogy Liszt Lenau hosszú költeményéből azt a két verset zenésítette meg, amelyekben zenéről volt szó: azt, amely az ördögi muzsikáról szól, és azt, amelyben szent éneket énekelnek. De a két vers más összefüggésben is összekapcsolódik: ördögi, szenvedélyeket felkorbácsoló tánc, és keserű számvetés a törvénytelen szerelem által elrontott élettel. Ez pedig bizonyos értelemben Liszt életének a tükré.

Liszt felcserélte a két tétel sorrendjét. A népzeneben, és a klasszikus zenében is így következnek egymásra a darabok: lassú és gyors, szomorú és lendületes. Liszt emberi bánatot és magával ragadó szenvedélyt kifejező zenéjéből azonban különös szigetként emelkedik ki az Oltáriszentség himnusza. Liszt örömet lelte abban, hogy beleszője a szent dallamot saját zeneművébe. Talán leginkább azért, hogy általa hitéről, Isten jóságába és irgalmába vetett reményéről tegyen tanúságot.

Irodalom

BITSCHNAU Otto OSB

1881 *Das Leben der Heiligen Gottes – nach den besten Quellen bearbeitet*. Benzinger & Co, Einsiedeln.

DOBSZAY László

2002. Az úrnapi körmenet. *Új Ember* LVIII (2809) 2.

HAMBURGER Klára

2010 *Liszt Ferenc zenéje*. Balassi Kiadó, Budapest.

JOHNSTON William

2000 *Encyclopedia of monasticism*. Fitzroy Dearborn, Chicago.

KOZMA Andor

1931 *Lenau: Faust*. Fordította Kozma Andor, a M. Tudományos Akadémia tiszteleti tagja. MTA, Budapest.

---

19 HAMBURGER 2010. 209–215.

MOBERG Carl-Allan

- 1960 Zur Melodiegeschichte des Pange-lingua-Hymnus. *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie*, V. 46-74.

PUCCI Joseph

- 2010 *Venantius Fortunatus. Poems to Friends. Translated, with Introduction and Commentary, by ~.* Hackett Publishing Company, Inc. Indianapolis/Cambridge.

RAHNER Karl-VORGRIMLER Herbert

- 1980 *Teológiai kasszótár*. 10, teljesen átdolgozott, új kiadás. Szent István Társulat, Budapest.

RAMANN Lina (szerk.)

- 1882 *Franz Liszt Gesammelte Schriften Vierter Band. Aus der Annalen des Fortschritts.* Breitkopf & Härtel, Leipzig.

SZÁNTÓ Konrád, Dr.

- 1983 *A katolikus egyház története. I. Alapításától a reformációig.* Ecclesia, Budapest.

WALKER Alan

- 1986 *Liszt Ferenc. 1. A virtuóz évek 1811–1849.* Editio Musica, Budapest.
1994 *Liszt Ferenc. 2. A weimari évek 1848–1861.* Editio Musica, Budapest.

WOHL Janka

- 1887 *François Liszt. Recollections of a Compatriot.* Ward & Downey, London.

Függelék

ÉJÍ VONULÁS

Az égen súlyos, sötét felhők járnak
És már az ébredő erdőre lesnek.
Mélységes éj; a kikeleti vágyak
Langy, lélekteljes izgalmat keresnek.
Virágzamattól ittas sóhajtások
Lehéből buzgnak új életforrások.
Óh fülmile, a szép dalt ne feledd el!
Zsendítve játsz az újhodt levelekkel.
Minden, mi szép, ma epedezve várja,
Mikor kelsz ismét a tavasz dalára!
Amit pedig álmukban elmulasztanak:
Add nekik vissza üdvét a tavasznak. —
De Faust még száguld; komor lelkivel
A tavaszi csodákra nem figyel,
Pedig dicső e hangok légi árja.
Mégis, az erdő ösvényén továbbat,
Megenged némi üdülést lovának.
Hol fényt vet egy-egy szent-János bogárka,
Homályos úton tévedezve jár,
Ritkán dereng ott csillag fénysugár.
Amint az erdőn mind mélyebbre tér,
Nagyobb a csend, s mintha kizengenének
A patak-zúgás, a fülmile-ének
S az ágakon alig rezeg levél.
Mitől világos ott az erdő mélye
S von eget, ágat, bokrot bíbor fénybe?
Mi zengi azt az ünnepi zenét itt,
Mely minden földi szenvedést kibékít?
A messze, tompult epedő dana
Bús édesen leng a levegő-éggel,
Mint ki szerettiért imára térdel
S azok sirdombjaira omlana;
S mintha reménnyé enyhült kínos álmok
Szerte a sírok mellől zengenének,
Ügy zsongnak hangjai ez üdvzenének,
Hogy meghatottan bólognak a fák ott.

Faust lovát fékzi, s feszülten figyelve,
Hogy ez csak látszat, mert egyéb mi lenne,
Nem álom csalja a szemet s fület?
Nem! Felvonul egy ünneplő menet.
Hökken, fordít lován s megy más irányba,

Homályba vonja ősi tölgyek árnya,
De a tömeg már úgy tódul feléje,
Hogy nincsen módja többé hely-cserére.
S jön fáklyás, párosan útnak eredt,
Fehér ruhás gyermek, egész sereg,
A Szent-Iván éjt ünnepelni vágyva;
Gyöngéd kezükben koszorúk s virágok.
S hány szűz, fején leng már apáca-fátyla,
Ki földi jót mennyei üdvre váltott;
Majd feszülettel és komor csuhákban
Szerzetesek, szigorú rendbe' lépve,
Csüggedt fejükről ősz haj leng kuszáltan,
Szívükben örök hajnalodás képe.
Ilyen vonulás lejt az erdőn átál.
Halld! milyen tisztán cseng a gyermek-ének
Új életet; s halál-sejtést a vénnek!
És mind csak mennyei harmóniát hall.
Halld, Faust, zord a halál, derűs az élet,
Ha istenes; te szépért buzgva éljed!...
De ő sötét bokor mögül leselg ki,
Jámborok üdvét irigyen kesergi.
Azok vonulnak s ajkukon a dal,
Míg távolodnak, halkul és kihal.
S amint a fáklyák végső fénye még
Dereng az erdőn s árnyékkal vegyül,
S a lombsűrűn áttör s rezegeve ég,
Faust a sötétben ott áll egyedül.
Lova nyakára úgy hajol oda,
S úgy nyomja már búbanatának terhe,
S olyan sírásban tör ki mély keserve,
Hogy ily keservvel nem sírt még soha.

1. Az Éji menet zenekari változatának kottája Liszt budapesti kottatárából
(Liszt Ferenc Emlékmúzeum)

Épisoden
aus
LENAU'S FAUST
für
großes Orchester
von
Franz Liszt.

Nº1. Der nächtliche Zug.
Nº2. Der Tanz in der Dorfschenke
(Mephisto-Walzer)

Nº1. Partitur Pr. 2 rŕ netto. Nº2. Partitur Pr. 3 rŕ netto.
Nº1. Orchester-Stimmen Nº2. Orchester-Stimmen

Für das Pianoforte übertragen vom Componisten.

Nº1. für das Pianoforte zu zwei Händen Pr. 25 Ngr. Nº1. für das Pianoforte zu vier Händen Pr. 1 rŕ
Nº2. für das Pianoforte zu zwei Händen Pr. 1 rŕ 5 Ngr. Nº2. für das Pianoforte zu vier Händen Pr. 1 rŕ 10 Ngr

Eigenthum der Verleger:
J. SCHUBERTH & Cº LEIPZIG, Felixstrasse 2.
NEW YORK, 820 Broadway.
San Francisco (Cal.)

Orsz. M. Liszt Ferenc Emlékmúzeum. Könyvtára
Kézbe: 1943. hó. tsz.

Liszt Ferenc Emlékmúzeum Budapest

2. Az Éji menet négykezes zongoraváltozatának kottája Liszt budapesti kottatárából (Liszt Ferenc Emlékmúzeum)